KIRSTEN E. JANSEN, JON KAUREL, TURI PÅLERUD (RED.)

DEMOKRATISKE PRAKSISER I BARNEHAGEN

FAGBOKFORLAGET

Demokratiske praksiser i barnehagen

Kirsten E. Jansen, Jon Kaurel og Turi Pålerud (red.)

Demokratiske praksiser i barnehagen

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2019 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

1. utgave / 1. opplag 2015

ISBN: 978-82-450-2822-5
ISBN (trykt): 978-82-450-1652-9

Tilrettelagt for e-bok: John Grieg, Bergen
Sats: Laboremus Oslo AS
Forsidedesign ved forlaget
Forsideillustrasjon: © tashechka/iStockphoto LP

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00 Faks: 55 38 88 01
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Demokratiske praksiser i barnehagen?

Å skrive en bok om demokratiske praksiser i barnehagen kan kanskje virke noe søkt. I en tid der mange steder i verden preges av dype konflikter, terror og krig, kan norske barnehagebarns rett til medvirkning og innflytelse på egen hverdag oppfattes uviktig. Demokratibegrepet er kontekstbetinget, flertydig og forstås forskjellig avhengig av kultur, samfunn og politikk. I noen samfunn er demokrati et ikke-begrep, uten innhold eller betydning, kanskje et vestlig begrep forbundet med arroganse og maktovergrep som ikke alle verken kan eller vil skrives inn i. I vår iver etter å bidra til demokrati, til å presentere våre idealer om frihet, fellesskap og innflytelse, står vi i fare for å handle på måter som er selvmotsigende relatert til disse idealene. En kan spørre seg om demokrati er noe som lar seg påføre eller overføres til andre.

Det er også et spørsmål om demokrati er et begrep som egner seg til å undersøke, fortolke og forstå hvordan ansatte i barnehagen handler i møte med så unge mennesker som barnehagebarn? Ligger det ikke noe motsetningsfylt i oppdragelse og utdanning til demokrati? Samtidig ble Nobels fredspris i 2014 tildelt nettopp ildsjeler i India og Pakistan som har barns demokratiske rettigheter og rett til utdanning som sentrale mål. Utdanning anses med andre ord av verdenssamfunnet som noe grunnleggende og sentralt for fred og demokratiutvikling.

Denne boken er et resultat av et samarbeid mellom medlemmer i et nordisk nettverk av forskere som ønsker å utforske demokratibegrepet knyttet til barnehagefeltet. Den presenterer artikler som har til hensikt å drøfte og kritisk reflektere over barnehagens mange hverdagspraksiser, med varierte teoretiske tilnærminger og demokratiforståelser. Hva innebærer det at barnehagen har et demokratisk mandat? Hva betyr det å forstå barn som borgere i fellesskapet? Hvordan kan det «demokratiske» realiseres i barnehagens hverdagsliv?

I det norske samfunnet er barnehagen en del av utdanningssystemet og skal bidra til læring, utvikling og dannelse som er viktig både i øyeblikket og i fremtiden. Samtidig er barnehagebarn gitt rett til medvirkning, rett til å delta og ha innflytelse. Når rettighetsprinsippene møter en barnehagepraksis der barn er prisgitt personalets holdninger og kunnskaper, skapes spenningsfelt og utfordringer. Boken drøfter ulike perspektiver på mulige demokratiske praksiser, i lek, i formelle læringsaktiviteter, i barnehagens garderobesituasjoner og rundt måltidet, gjennom barnehagens design og materialitet, regler og relasjoner. Hva kan demokratiske praksiser i barnehagen tenkes å være? Er barnehagen som demokratisk møteplass mulig?

Kirsten Elisabeth Jansen, førstelektor i pedagogikk
ved Universitetet i Agder, nå pensjonist
Jon Kaurel, doktorgradsstipendiat ved Institutt for pedagogikk,
Universitetet i Oslo
Turi Pålerud, politisk rådgiver i Utdanningsforbundet, Oslo
15.08.2015

Innhold

Innledning 11
Hvordan forstå begrepet demokrati? 12
Demokratiets premiss, prosess og resultat 13
Fenomener i demokratisk praksis 15
Barns motstand og overskridelse 15
Barns agens og personalets rolle 16
Rammene utenfor barnehagen 17
Demokratiske prosesser i barnehagen – søken etter ny didaktikk? 18
Referanser 19

Kapittel 1
Democracy in the kindergarten 21
Helping young children to be at home in the world
Gert Biesta
Introduction 21
Education, not learning 24
The education of the subject 26
Coming into the world 28
Uniqueness 30
Dialogue 32
The educational question: From the desired to the desirable, from power to authority 33
From the 'logic' of education to the 'logic' of democracy 34
Discussion and conclusions 37
Afterword: A response to six questions 39
References 45

Kapittel 2
Borgarskap i barnestorleik 47
Synleggjering og drøfting av korleis barn kan gjere borgarskap i barnehagen
Liv Torunn Grindheim
Innleiing 47

Å gjere borgarskap, i barnestorleik 49
Teoretisk rammeverk 52
Metode og omgrep for analyse 54
Relevante samanhengar og måtar å delta på for barneborgarar 56
Å gjere borgarskap saman, i leik 56
Barneborgarskap i spenningsfeltet mellom borgarskap «from above» og «from below» 59
Avsluttande refleksjonar 61
Referansar 62

Kapittel 3
Regulerende eller bevegelige rom – tingene, barna og de ansatte 67
Else Cathrine Melhuus
Innledning 67
En sammensatt demokratiforståelse 68
Rom, materialitet, materialiseringer og demokrati 70
Metodisk tilnærming – den fenomenologiske og materialitetsteoretiske vending i forskning 71
Den avdelingsløse barnehage 72
Barnehagens utforming 72
Barnehagen et sted for lek med et blikk i dukkekroken 73
Dukkekroken som en gitt orden 74
Tingenes mening kan ikke bli atskilt fra bruken 74
Tre jenters møte med tingene i en dukkekrok 75
Å forstå verden gjennom tingene og å skape forstyrrelse i den gitte orden 77
Konkluderende tanker – demokratiske øyeblikk i møte med tingene 79
Referanser 81

Kapittel 4
Regler i barnehagen – en demokratisk blindflekk? 85
Lisbeth L. Skreland
Teoretiske perspektiver, problemstilling og metodologi 86
Demokrati i barnehagehverdagen 88
Barnehageregler og noen demokratiske utfordringer 89
Skjønn og regler 93
Regelarbeid i barnehagen gir utfordringer og muligheter for hverdagsdemokratiet 96
Referanser 98

Kapittel 5
Med følelser som drivkraft 101
Måltidsfellesskap i småbarnsavdelinger som demokratisk praksis?
Berit Tofteland
Innledning og bakgrunn 101
Tidligere forskning 104
Tidligere forskning om demokrati i barnehagen 104
Tidligere forskning om å være måltidsdeltaker 106
Teoretisk perspektiv og metodologiske overveielser 107
Teorien om det radikale demokrati 107
Demokrati, kollektiv identitet og følelser som drivkraft 108
Konstruksjon av forskningsmaterialet 109
Diskursanalyse 110
Fellesskapsdiskurs 112
Diskursen om å ha det kjekt 113
En sårbarhetsdiskurs 115
Lystdiskurs 117
En nytelsesdiskurs 119
Avsluttende diskusjon 121
Referanser 126

Kapittel 6
Rettferdighet som demokratisk verdi i barnehagen 131
Elisabeth Ianke Mørkeseth, Berit Tofteland, Eva Johansson, Kristin Fugelsnes og Monika Röthle
Innledning 131
«Verdier i barnehagen» 132
Garderoben – en kompleks situasjon 132
Demokrati i barnehagen 133
Teoretisk perspektiv 134
Prinsipper for rettferdighet 134
Metodologiske overveielser 135
Hva betraktes som rettferdighet? 136
Rettferdighet er å fordele likt 137
Å forstå barns intensjoner 138
Praktisering av rettferdighet som likhet 140
Rettferdighet er å fordele ulikt 141
Kriterier for rettferdighet 143

Barnehagen som arena for læring av demokratiske verdier 144
Rom for medvirkning 145
Avslutning 146
Referanser 147

Kapittel 7
Samtalen som demokratisk premiss 151
Kirsten E. Jansen
Innledning 151
Formelle læringsaktiviteter – barnehagens undervisningsarbeid 153
Samtaler i barnehagen 154
Teoretiske perspektiver 155
Improvisatorisk tilnærming til kommunikasjon 155
Kommunikasjon, deltakelse og subjektiveringsprossesser 157
Demokratisk praksis 158
Metode og analysetilnærming 159
Praksisfortelling «På biltur» 159
Hvilke vilkår for deltakelse fremtrer når improvisasjonsperspektiver speiles mot samtalen? 162
Drøfting 168
Sluttkommentar 170
Referanser 170

Kapittel 8
Demokrati – en pædagogisk udfordring 175
Eva Gulløv
Indledning 175
Pædagogiske prioriteringer 177
Historisk baggrund 178
Demokrati som livsform 181
Ændringer i opfattelser af den pædagogiske opgave 182
Pædagogiske udfordringer 185
Standardisering og mangfoldighed 187
Behov for en demokratisk debat? 188
Referencer 190

Forfatteromtaler 193

Stikkordregister 197

Innledning

Formålet med denne boken – *Demokratiske praksiser i barnehagen* – er å presentere og reflektere over ulike tilnærminger til barnehagen som demokratisk møteplass. Barnehagen er en viktig samfunnsinstitusjon som har befestet sin posisjon både politisk og faglig. Stor utbyggingstakt, retten til barnehageplass og diskusjon om kvalitet og kompetanseutvikling rammer inn og påvirker barnehagens demokratiske prosjekt.

Det er stor politisk oppmerksomhet rettet mot utdanning, skoleforberedelse og kvalifisering, der barnehagen blir forstått og formulert som en investering for samfunnsmessige utfordringer. Samtidig kan barnehagen forstått som innvestering stå i motsetning til det overordnede formålet, der barnehagens demokratiske mandat må ivaretas, skapes og leves i nye øyeblikk hver dag. I dette arbeidet er barnehagens sterke tradisjon og historie, omsorg, lek og læring grunnleggende. Det er alle de dagligdagse aktivitetene, situasjonene og relasjonene som til sammen gir mulighet for å virkeliggjøre barnehagens mandat og formål når det gjelder å fremme demokrati.

Barnehagen som demokratisk møteplass har, siden barns rett til medvirkning ble lovfestet i 2005, blitt stadig mer diskutert og poengtert av forskere og barnehagefolk. Forfatterne av denne boken ønsker også å tydeliggjøre og drøfte forholdet mellom barnehagens ulike praksiser og barnehagen som demokratisk fellesskap. Spørsmålet er om vi kan finne noen fellestrekk i bokens ulike bidrag – noen kjennetegn eller fenomener som peker seg ut som sentrale. Slike felles fenomener kan være viktige for videreutviklingen av praksis i barnehagen og bidra til økt forståelse både for forskere og praktikere. Felles begreper gir begge grupper bedre tilgang til diskusjon, refleksjon, analyse og kritikk av ulike demokratiforståelser innenfor barnehagefeltet. For demokrati er et stort og omfattende begrep med mange betydninger som kan realiseres på forskjellige måter, men samtidig kreves tilslutning til visse strukturer og spilleregler som grunnlag for demokratiske praksiser.

Hvordan forstå begrepet demokrati?

Artiklene i denne antologien går tett på barnehagens praksis i sine undersøkelser av hva demokrati kan bety. Hvordan kan vi forstå begrepet demokrati og realisere demokratisk liv i barnehagen? Begreper som *deltakelse*, *motstand*, *overskridelser*, *uenighet*, *bevegelighet*, *agens*, *improvisasjon*, *rettferdighet* og *frigjøring* er gjennomgående. Hva slags relasjon har disse begrepene til demokrati? Hvordan kan vi forklare eller knytte begrepene til forståelse av demokrati? Hvordan kan for eksempel overskridelse, improvisasjon eller motstand forstås som demokratisk, når det samtidig skal knyttes til utdanning i barnehagen? Begrepene signaliserer at det demokratiske ikke er noe som er definert en gang for alle. Demokrati krever overskridende prosesser der det som er etablert, blir utfordret av noe nytt.

Demokratiske fellesskap kan forstås som «gode» fellesskap, sier Dewey (2005). Dette er fellesskap som ikke lukker for, men åpner for og inviterer til kritikk og motstand mot forståelser, verdier og måter å leve livet på. Det «åpne» fellesskap er avhengig av motstand og forhandlinger for at nye konstruksjoner av demokrati skal oppstå, der etablering av felles forståelse og samarbeid er vesentlig. Andre teoretikere går lenger enn Dewey i forståelsen av «åpenhet» i demokratiske fellesskap, der det «åpne» rettes mot konflikter som drivkraft for det demokratiske.

Ut fra teorier om det radikale demokrati (Laclau & Mouffe 2002) er det verken ønskelig eller mulig å opprette et balansert og unisont fellesskap – konflikter vil alltid være til stede i alle fellesskap. Samtidig må det finnes noen strukturer som vil skape en *viss* orden i institusjoner, men kombinert med en åpenhet for at deltakerne kan tolke disse strukturene på forskjellige måter. Dermed vil det demokratiske i institusjoner ikke være fastlåst, men i stadig endring. Slik kan vi forstå demokrati som stadige dekonstruksjoner og rekonstruksjoner. Demokrati blir da overskridelsene, uenigheten og motstand mot det som er etablert, parallelt med forhandling, samarbeid og rekonstruksjon.

Gert Biesta diskuterer forholdet mellom utdanning og demokrati, der han knytter frigjøring til utdanning. Med støtte i Foucaults ideer om overskridende prosesser peker Biesta på at utdanning må være «en praktisk konfrontasjon av ulike konstellasjoner av makt/kunnskap for å vise at ting ikke må være slik de er her og nå» (2014, s. 99). Når noen handler overskridende, utfordres den orden som praksis er bygget over. Nye handlinger blir presentert, gitt respons og bidrar til å rekonstruere fellesskapet slik at «nye» subjekter eller deltakere kan dannes. I dette perspektivet spør Biesta hvordan utdanning kan bidra til de menneske-

lige subjekters frigjøring. Han sier med Rancière: «Frigjøring innebærer snarere et 'brudd med tingenes orden'» (Biesta 2014, s. 110). Forenklet kan vi si at det innebærer å sette fokus på hvordan utdanningers innhold og prosesser må ha som mål at deltakerne kan fremstå som subjekter i seg selv, handlekraftige og ansvarlige. I den forstand kan frigjøring forstås som en *subjektiveringsprosess*.

John Dewey fremhevet også den aktive deltakelsens betydning, og understreket at overlevering av stoff ikke var nok om utdanning skulle fremme demokrati. Barn og unge måtte også få gjøre erfaringer med stoffet, slik at det ble deres eget. Han uttrykte bekymring for at demokratiet ble tatt for gitt, som noe som var innført en gang for alle. «Vi har glemt at det må realiseres på nytt i hver generasjon, hvert år og hver dag, i de levende relasjoner mellom enkeltmennesker i alle sosiale former og institusjoner» (Dewey 2000 [1937], s. 260). Om demokratiet skulle kunne realiseres gjennom utdanning, måtte det også helt konkret *realiseres i* utdanningen. Nå, nesten 80 år senere, er denne utfordringen fortsatt aktuell, også i norsk barnehage.

Demokratiets premiss, prosess og resultat

Barnehagen skal fremme demokrati, står det i barnehagens formålsparagraf. Men det «å fremme noe» kan forstås på ulike måter. Å fremme kan bety å presentere eller overbringe noe, men det kan også bety å oppfordre til, aktivt støtte eller å skape noe. Når det gjelder barnehagens og øvrig utdannings oppgaver, virker det lite hensiktsmessig å skille disse to forståelsene fra hverandre, særlig når det er snakk om å fremme demokrati. Et utgangspunkt for å diskutere hva dette kan innebære, er å se demokrati både som et *premiss for*, ulike *prosesser i* og et *resultat av* barnehagens praksis.

Om det å fremme demokrati i barnehagen skal kunne la seg realisere, må det underliggende premisset være at norsk barnehage befinner seg i et samfunn som allerede anses å være demokratisk. Et samfunns utdanningssystem vil være tuftet på ønsket om å videreføre de grunnleggende samfunnsstrukturene. I et diktatur ville det være absurd å ha som politisk målsetting å fremme demokrati i barnehagene, likeså å fremme diktatur gjennom utdanning i et demokratisk samfunn. Demokratiet som et premiss for barnehagens praksis kan knyttes til den første betydningen av *det å fremme noe*. Det handler om å presentere og overbringe, reprodusere, den demokratiske tradisjonen, fordi en som ansatt

i en samfunnsinstitusjon som barnehagen også er moralsk ansvarlig overfor samfunnets videreføring eller overlevelse.

Når det gjelder demokrati som ulike prosesser i barnehagens praksis, kan dette knyttes opp mot behovet for at utdanning må være i kontakt og i overensstemmelse med samfunnslivet. Det vil aldri være nok bare å fremme demokrati, forstått som å presentere eller forklare hva det dreier seg om, gjennom utdanning. Den pedagogiske praksisen må også preges av demokratiske prosesser. Dette blir fremhevet flere steder i barnehagens rammeplan, blant annet under fagområdet *Nærmiljø og samfunn*, der det å fremme demokrati settes eksplisitt i sammenheng med barnas rett til medvirkning: «Barns medvirkning i det indre liv i barnehagen kan være første skritt for å få innsikt i og erfaring med deltakelse i et demokratisk samfunn» (Kunnskapsdepartementet 2011, s. 47). Denne formuleringen viser med all tydelighet tosidigheten i det å fremme demokrati. Barna skal ikke bare få innsikt i, men også erfaring med å delta i demokratiet, noe som videre bærer i seg kravet om at barnehagens personale må «følge demokratiske prinsipper i det daglige arbeidet» (Kunnskapsdepartementet 2011, s. 48). Dette kravet til personalet innebærer en fordring om at vi, for å kunne fremme demokrati som prosesser i barnehagens praksis, må ha tiltro til at både barn og voksne kan agere som demokratiske aktører.

Når det gjelder demokrati som resultat, ser vi at det er den andre forståelsen av det å fremme demokrati som må stå i høysetet. Det kan ikke bare handle om å presentere demokrati, som en øvelse barna må gjennom, i håp om at de en gang i fremtiden vil overta det allerede etablerte. Dette ville medført det John Dewey omtaler som et utvendig demokrati, der en forstår «demokratiet som en slags politisk mekanisme som vil fungere så lenge samfunnsborgerne er noenlunde trofaste i utøvelsen av sine politiske plikter» (Dewey 2000 [1939], s. 265). Barnehagens arbeid med å fremme demokrati må snarere dreie seg om å skape og oppfordre til å videreutvikle demokratiet. Demokrati som resultat er med andre ord en usikker oppgave som ligger foran oss, ikke i en mer eller mindre fjern fremtid, men som et resultat som må «jages» her og nå. Demokratiets resultat er dermed i seg selv noe prosessuelt. En på forhånd fastlagt mal for måloppnåelse, forstått som det å måtte kvalifisere seg for å kunne delta i et demokratisk samfunn, er i seg selv de-demokratiserende. Uten tiltro til at både barn og voksne kan agere som demokratiske aktører, og uten tanke om at demokrati må leves, også av barn, ville aldri utdanning kunne fremme demokrati.

I vårt samfunn er demokrati et ideal, og barnehagens formål er blant annet å fremme dette idealet. «Det demokratiske idealet, i sin menneskelige betydning, gir oss en referanseramme. Denne rammen er ikke fylt, verken i samfunnet generelt eller i det som har betydning for utdanning» (Dewey 2000 [1937], s. 260). Bidragene i denne boken gir ulike innganger til å fylle denne rammen. Her finner en ikke bare filosofiske betraktninger om hva demokrati kan være, men det presenteres også undersøkelser fra barnehagens hverdagsliv der en ser demokratiet leve.

Fenomener i demokratisk praksis

Demokratisk praksis innebærer at barn kan erfare og delta i demokratiske prosesser i barnehagen. Det er dette *Gert Biesta* er opptatt av og drøfter i sin artikkel «Democracy in the kindergarten: Helping young children to be at home in the world». Han reflekterer og drøfter forholdet mellom demokrati og utdanning, og stiller spørsmål om hvordan utdanning i barnehagen kan realiseres slik at den blir betydningsfull for demokrati.

> Nowadays there is a strong expectation that education will play a major role in turning children and young people in good citizens. At one level this is an entirely reasonable expectation, but it does of course raise a number of questions. There is not only the question what a good citizen looks like, but also the question what education may be able to contribute to this and, in a more precise manner, what kind of «turning» education actually might be.

Biesta vektlegger at utdanning må være frigjørende, i den betydning at innhold og prosesser må tilby mangfold, nye måter å «komme inn i verden på», som frie subjekter, der andres uforutsigbare respons, er betingelser. Slik kan «demokrati» leves gjennom en praksis preget av mangfold, der barn kan delta og mene, og bidra til læring som ikke ensidig funderes på instruksjon og reproduksjon.

Barns motstand og overskridelse

Et fenomen som går igjen i flere artikler, er det som i barns handlinger kan forstås som *motstand* og *overskridelse*. *Liv Torunn Grindheim* har i sin artikkel «Borgarskap i barnestorleik» undersøkt hvordan barn bruker *lekende mot-*

stand som ytring i møte med barnehagens reguleringer og regler. Grindheim viser hvordan barn deltar *som borgere på måter som er annerledes enn det man forventer ut fra tradisjonelle forestillinger om demokratisk deltakelse*. Med referanse til Lanas og Corbett (2011) tolker hun barns motstand mot personalets bestemmelser som et aktivt uttrykk for at barna vil noe selv, er aktive og setter sin egen agenda.

Også *Else Cathrine Melhuus* reflekterer over motstand som et demokratisk element i sin artikkel «Regulerende eller bevegelige rom – tingene, barna og de ansatte». Her støtter hun seg til blant andre Tschumi og Rancière. For Melhuus er også begrepet overskridelse sentralt. Barn utfordrer og overskrider den reguleringen som er knyttet til rommenes materialitet, og demokratiske potensialer ses i relasjon til dette. «Barnets overskridelser av rommets hensikt kan handle om at barnet setter seg imot det den ansatte ser som rommets regler og hensikt, eller at barnet tar i bruk rommet ved å skape om på det som tingene og innredningen umiddelbart uttrykker.»

Barns agens og personalets rolle

Andre artikler analyserer samhandling og dialog mellom barnehagelærere og barn. De ser nærmere på hva som belønnes, anerkjennes og oppmuntres i samspillet med barna. Og fremfor alt fokuserer flere av forfatterne på hvordan barns handlinger og ytringer tillegges vekt og verdi.

Barn er aktører og setter agendaer i barnehagens hverdagsliv samtidig som deres demokratiske deltakelse er avhengig av at personalet har en bevissthet om egen praksis og hvordan den skaper noen rammer for barns agens. *Lisbeth L. Skreland* gjør en gjennomgang av personalets håndtering av regler i barnehagen i artikkelen «Regler i barnehagen – en demokratisk blindflekk» ut fra Goffmans teori. Hun viser hvordan arbeidet med regler har betydning for barns demokratiske deltakelse, der hun tematiserer barns overskridelse og motstand gjennom barns brudd på regler. Skreland viser også hvordan personalet, gjennom sitt skjønn, bidrar til å gi rom for barnas deltakelse i og innflytelse på utforming av regler.

Et gjennomgående tema for flere av artiklene er personalets bevissthet om og refleksjon over eget arbeid og forståelse av demokrati. Hvordan barnehagelærere forstår demokrati, og hvordan de ser på barns agens i demokratiet, er viktig for å kunne skape demokratisk dialog. I sin artikkel «Med følelser som drivkraft. Måltidsfellesskap i småbarnsavdelinger som demokratisk praksis?» har *Berit Tofteland*

gjennom samtaler og intervjuer med personale skrevet frem fem ulike diskurser. Diskursene bidrar til å belyse hvordan personalet (og forskeren selv) er med på å konstruere identiteter knyttet til barns følelsesuttrykk i måltidssituasjoner. Ved hjelp av Mouffes radikale demokratiteori diskuterer hun hvordan ulike diskurser skaper vilkår for måltidsfellesskap i småbarnsavdelinger som demokratisk praksis.

I artikkelen «Rettferdighet som demokratisk verdi i barnehagen» vises det hvordan barnehagepersonalet forstår et sentralt begrep som *rettferdighet*. *Elisabeth Ianke Mørkeseth*, *Berit Tofteland*, *Eva Johansson*, *Kristin Fugelsnes* og *Monika Röthle* peker på at personalet opplever rettferdighet som relativt lik fordeling av tid og oppmerksomhet mellom de ulike barna. «Rettferdig fordeling, forstått som lik fordeling av goder som tid med én voksen, omsorg, oppmerksomhet og den gode samtalen ser ut til å være et ideal.» Barns ulike forutsetninger og ulike behov for hjelp og omsorg utfordrer forståelsen i det daglige arbeidet. Med utgangspunkt i garderobesituasjoner diskuteres rettferdig fordeling som demokratisk praksis i barnehagen sett i lys av Rawls rettferdighetsprinsipper, frihetsprinsippet og forskjellsprinsippet.

I sin artikkel «Samtalen som demokratisk premiss» drøfter *Kirsten Elisabeth Jansen* hvordan en improvisatorisk tilnærming i samtalen kan skape vilkår for barns deltakelse. Gjennom Sawyers begrep *disciplined improvisation* får forfatteren frem at lytting, venting, bekreftelse og utvidelse av barns respons er vilkår som inviterer og åpner for deltakelse. Samtidig vil samtalen bevege seg innenfor en gitt, men fleksibel faglig ramme. For at samtalen skal bli forstått som demokratisk praksis, må deltakelse utfordre den samtaleorden som vi finner i velkjente undervisningsaktiviteter. «Kommunikasjon som subjektiveringsprosesser og demokratisk praksis betinger samtaler hvor deltakerne kan få presentert sine initiativ og respons uten at dette korrigeres, avvises eller underkjennes».

Rammene utenfor barnehagen

Samfunnsmessige endringer skaper og påvirker forutsetninger for demokratiske praksiser i barnehagen. I denne bokens avsluttenede artikkel «Demokrati – en pædagogisk udfordring» belyser *Eva Gulløv* forholdet mellom politiske strømningers påvirkning på kunnskap og holdninger hos barnehagelærere og annet personale i den danske barnehagen. Endrede politiske forventninger kan se ut til å ha påvirket barnehagens praksis bort fra en sosialpedagogisk tilnærming til en mer læringsorientert, skoleforberedende praksis. Med henvisning til økt

omfang av testing og dokumentasjon av barns faglige prestasjoner ser Gulløv at dansk barnehage er i endring. Hun viser i sin analyse at pedagogenes prioriteringer preges av idealer om inkluderende, gode samvær. «Men når sådanne idealer bliver til fordringer, risikerer de at underminere selve det værdigrundlag, de hviler på. Jeg aner nogle tendenser til, at normen om at 'være social' bliver til krav om tilpasning.»

Demokratiske prosesser i barnehagen – søken etter ny didaktikk?

Barnehagens formål rommer en forventning om at barn skal lære kulturelt overlevert kunnskap, og at de skal internalisere verdier som er definert som betydningsfulle i vårt samfunn. Slik formuleres barnehagens sosialiseringsoppgave. Samtidig skal utvikling, læring og dannelse være prosessuell og utvikles gjennom barns medvirkning og egen utforsking. Det finnes derfor også en forventning om at læring skal være uforutsigbar og overskridende – og gi rom for barns subjektiveringsprosesser. Å ivareta begge disse prosessene i det pedagogiske arbeidet i barnehagen fordrer en didaktikk som gir rom for opposisjon, overskridelse og motstand – slik flere av artiklene peker på. Men didaktikken fordrer også en formidling som er tydelig nok til at barn kan yte motstand mot regler, være i opposisjon til personalets forventninger eller overskride de normer som ligger innebygget i pedagogikken. Oppdragelse til demokrati kan ikke være relativistisk, men må ha en balanse mellom kunnskaps- og verdiformidling på den ene siden og åpenhet for barns egne bidrag på den andre.

Fenomenene som artiklene i boken peker mot, som motstand, overskridelse, improvisasjon og barns agens, kan neppe dyrkes frem i en didaktikk med endimensjonale, dokumenterbare mål som i liten grad gir rom for ulike tolkninger og uenighet. Derfor er det også behov for en mer informert debatt om hva slags pedagogikk og didaktikk barnehagen trenger for å kunne fremme demokrati. Bak artiklene i denne boken ligger noen implisitte forventninger til hvordan personalet bør forholde seg til didaktiske *mål* for barnehagens virksomhet. Mål, hensikt og mening må kunne formes og påvirkes av ulike aktører. Det må finnes en diskusjon om mandatet. En didaktikk for demokrati må kunne romme tvil, overraskelser og flertydighet, slik vi tolker bidragsyterne i denne antologien. Hvilken status har slike verdier i barnehagens mandat i dag?

Referanser

Biesta, G.J.J. (2014). *Utdanningens vidunderlige risiko*. Bergen: Fagbokforlaget.

Dewey, J. (2000 [1937]). Utdanning og samfunnsforandring. I: S. Vaage (red.). *Utdanning til demokrati. Barnet, skolen og den nye pedagogikk* (s. 251–261). John Dewey i utvalg. Oslo: Abstrakt Forlag AS.

Dewey, J. (2000 [1939]). Skapende demokrati – oppgaven foran oss. I: S. Vaage (red.). *Utdanning til demokrati. Barnet, skolen og den nye pedagogikk* (s. 263–269). John Dewey i utvalg. Oslo: Abstrakt Forlag AS.

Dewey, J. (2005). *Demokrati og utdanning*. Århus: Forlaget Klim.

Kunnskapsdepartementet (2011). Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Laclau, E. & Mouffe, C. (2002). *Det radkale demokrati. Diskusjonsteoriens politiske perspektiv*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag.